

Néhány indítás az egyházközségi munkára vonatkozólag:

- Az egyházközség kapcsolatba léphet a szülőkkel olyan ügyben, amely sok szülőt érdekel.
- Szülőket és fiatalokat megnyerhetünk olyan szolgálatra (pl. elsőáldozás megrendezése), amely sem időben, sem tárgyilag nem követel túl sokat, fontosnak tekintik és örülnek neki. Néhány szülő és fiatal így megtalálja feladatát az egyházközségben.
- A gyerekek ösztönzéseikkel (pl. egy dal előadása, egy kép magyarázata, indítványok a hívők könyörgéseire) gazdagíthatják a közös istentiszteletet.
- A gyerekek is megismerik egymást és kapcsolatba kerülnek.

Benkő Antal

TALLÓZÁS A KATEKÉTIKA MEZEJÉN

A századeleji kateketikai irodalomban hitoktatás és katekézis egyet jelentett: a gyermekek vallásoktatását. Jól példázza ezt Gatterer innsbrucki professzornak a 30-as évek elején több kiadást megért klasszikus munkájának s címe: *Katechetik oder Anleitung zur Kinderseelsorge* (Katekézis, vagy Bevezető a gyermekpasztorációba). Aki azonban az utolsó tíz év — főként német nyelvű — kateketikai irodalmára csak egy pillantást is vet, azonnal észreveszi a változást. Vallásoktatás, egyházközségi katekézis, felnőtt katekézis mintha mást jelentene. Ne gondoljunk arra, hogy pusztán a német alapossághoz illő szőrszálhasogatásról van szó. S elsősorban nem is külső kérdések váltották ki ezt a megkülönböztetést. Inkább belső feszültségről beszélhetnénk, különféle irányok találkozásának nehézségeiről. Ezért foglalkozott a kérdéssel a német püspöki kar legutóbbi szinódusa is.

Amíg a nyugati-európai társadalom kereszténynek tekintette magát, s ez kifejezésre jutott megnyilatkozásaiban — pl. törvényhozásában, nevelési rendszerében, ünnepeiben —, addig természetes volt, hogy a vallásoktatás hitoktatást jelentsen, s így oroszlánrésze legyen az egyén és a közösség hitének kiteljesedésében, éppen iskola és egyházközség szerves kapcsolata révén. Sokhelyütt, mint pl. Franciaországban, Dél-Amerikában ez a kép már régóta megváltozott. Különböző okok miatt az egyháznak már évtizedek óta elsősorban saját keretein belül (felekezeti iskolákban, plébániákon, vallásos egyesületekben) kell a felnövekvő nemzedékek hitét nevelnie, fejlesztenie. Így pl. Paraguayban a katolicizmus 1940 óta ismét államvallás, de az állami iskolákban nem lehet hittant tanítani. Braziliában az állam és az egyház hivatalosan el van választva, de a törvény lehetővé teszi az elemiben az iskolai hitoktatást; a nehézség itt elsősorban az iskolarendszer hiányosságából és a hitoktatók hiányából származik. Innét magyarázható, hogy bár ezekben az országokban a

lakosságnak több mint 90 %-a katolikusnak van kereszteleve s annak is vallja magát, kevés iskolai hitoktatásban volt része.

Németországban (s hasonló a helyzet Ausztriában, Skóciában), a hitleri időt leszámítva, a vallásos nevelés sarkköve a tantervbe beépített hittanóra. Hacsak a szülő vagy egyes esetekben maga a felsős diák az iskola megkezdésétől számított bizonyos határidőn (10 napon) belül kifejezetten másképp nem kívánja, az általános és középfokú iskolák tanulói a tanmenetbe beiktatott kötelező hittanórán vesznek részt — az iskolai oktatás minden előnyével és hátrányával. Mert fölmerült a kérdés: elegendő-e ez az oktatás? Katekézis-e az itt kapott hittan? Vallásosabbak-e, „katolikusabbak-e” a németek, osztrákok, mint pl. a franciák vagy dél-amerikaiak? Ez utóbbira nem könnyű választ adni, mert a kritérium eldöntése vita tárgya lehet. Ha a magzatelhajtást nézzük, akkor a dél-amerikaiak átlaga biztosan katolikusabb, mint az osztrákoké vagy németeké. Ha a templomba járást tekintjük, akkor a két kontinens városlakói közt nem lesz nagy különbség. Ha az életfelfogást — vagyis hogy életemet Isten szeretetében, Krisztus tanítása szerint akarom alakítani —, akkor a brazíliai Minas Gerais állam egyes kerületeinek hívei nem állnak messze a bajor és tiroli községektől. Egy pontban azonban kétségtelenül hátrább vannak: a német nyelvetérületek katolikusainak jobb a hittani ismerete. Dél-Amerikában ez sokszor hiányos, indián vagy afrikai elemekkel kevert, éppen mert a hitoktatás igen rövid ideig tart. — A német püspöki kar nem ilyen nemzeti összehasonlítást tett. Azt állapította meg, hogy a mai hitoktatás az előző nemzedékhez képest nagyobb nehézségekbe ütközik. „Ezért a német püspöki szinódus megkülönböztetést tesz az iskolai vallásoktatás és az egyházközségi katekézis között, s mindkettőt elengedhetetlennek tartja. S mivel a kettő célja, tartalma és hallgatói szerint csak részben fedj egymást, ez adott esetben (pl. a szentségfelvétel előkészítésekor) a vallásoktatás és a katekézis szervezett szétválasztásához vezethet.” (Az iskolai vallásoktatásról szóló határozat. Synode 1975/1, 92b.)

A határozat elismeri, hogy manapság már a fiatal diákok is bizonyos „stílustörést” érezhetnek a hittanóra és a többi tárgy tanítása között: a szülők nem élik azt, amire tanítatják őket, a közéletben nincs szerepe a hit szerint fontos eseményeknek, s az anyag feldolgozásánál — pl. a bibliai történetekre épített hitoktatásnál — nem használhatják a többi tárgy tapasztalatra vagy kísérletezésre felépített módszerét. Azaz míg régen a családi és közösségi élet kiegészítette a hitoktatást, s a többi tárgyban is inkább elvont, fogalmi elemzésre épült módszerek uralkodtak, a hitoktatás szervesen be tudott kapcsolódni a tanuló életébe. Ma sokszor úgy tűnik, hogy a levegőben lóg, vagy legalábbis igen különbözik a többitől.

Egyes hitoktatók a tananyag átcsoportosításával, új módszerek bevezetésével próbálták áthidalni az űrt. Emiatt hagyták abba sok helyen a 60-as években virágzó „biblikus katekézist”: kiinduló pontja túl messze esik a mai fiatalság

világképétől. A leegyszerűsítés néha a végletek felé vezetett. Így Halbfas „Fundamentalkatechese”-je már nem kifejezetten keresztény hitoktatást ajánlott az iskolában, hanem a vallásnak általában vett tanulmányozását, Tillich fel fogásának megfelelően: vallás az, „ami engem lényegileg érint.” Mások „ökumenikus” vallásoktatást kívántak: katolikus és protestáns gyerekeknek együtt tanították a hittant. Nem lehet csodálkozni, ha Miller (Geschichte ist Gegenwart — religionspädagogische Konzeptionen der letzten 50 Jahre; Katechetische Blätter 1977) nem kevesebb, mint tíz jelentősebb hitoktatási módszert különböztet meg Németországban az utolsó húsz év folyamán. Ezek nem teljesen függetlenek egymástól. Fő jellemzőjük is egy: megtalálni a legalkalmasabb kiinduló pontot a hit megismertetéséhez, tartalmának feltárásához. Így jelent meg a problémákra irányított, oktatási célokra irányított, gyógyításra irányított stb. hitoktatás. Közben sokszor annyira hangsúlyozták a régi — elvont teológiai kifejezések betanulását kívánó — módszerekkel, könyvekkel szemben a mai kor, a mai fiatalság problematikáját, hogy maga a keresztény tanítás nem jutott elegendő szóhoz. — A legutóbbi módszer, az ún. „célmezőterv” (Zielfelderplan) (a Deutscher Katecheten-Verein, München, Preysingstr. 83c tankönyvei és „Grundlegung”-ja) mindezeket az elemeket egyesíteni igyekszik, egyszerre antropológiai és teológiai is akar lenni. A tanuló tevékeny részvételét igényli, de nem kevesebb munkát tételez fel a hitoktató részéről sem: „Ebben a könyvben, hitoktatókkal együtt, nektek kell megfontolni és felfedezni a munkamódot” — olvassuk a sorozat 10-12 éveseknek szánt könyvének 3. lapján. Ezért az anyagbeosztás is újszerű. Nincs kérdés—felelet, hanem valóban „anyag”, amit fel kell dolgozni. Itt 29 „problémavázlat” adja meg az indítást, teremti meg a motivációt szövegeken, rajzokon, karikatúrákon stb. keresztül. A „válasz” a csaknem 60 oldalt felölelő 101 címszó (Stichworte) alatt található; ezek kis lexikon formájában közlik azt, amit „év végéig meg kell tanulni.” Az „anyaggyűjtemény” pedig — énekek, képek, színes művészi reprodukciók stb. — a szemléltetést, a probléma és felelet összehangolását segíti elő. — Az egész felépítés hangsúlyozza az alapmeglátást: ha Isten szava emberekben szól hozzánk, ha Krisztusban maga is emberré lett, akkor kinyilatkoztatásának ma is a konkrét emberi helyzetekben kell megvalósulnia; csak úgy lesz bennünk életté, ha a mindenkori térben és időben értelmezzük. Amikor tehát az életkörülmények oly különbözők, az egyéni adottságok oly változók, s minden oly gyors átalakuláson megy keresztül, nem elég a megszokott formulákat átadni. A hitoktatónak állandóan kutatnia kell, hogyan tudja egy megadott fejlődési fokon álló növendék számára, egy konkrét területen (sajátmaga vagy más életére nézve) a legmegfelelőbb célokat kitzúzni, a legalkalmasabb anyagot összeállítani, ami képesíti növendékét a személyes hitében való növekedésre. Az ideál az, hogy csupa „telitalálatot” érjenek el. Ezt persze sokan csak megközelíteni tudják.

Ezt a tényleges helyzetet ismeri el a német püspöki szinódus, amikor egyrészt nélkülözhetetlennek tartja az iskolai vallásoktatást, másrészt azonban

tudja, hogy ez sokszor — a körülményektől függően — csak annyit tud elérni, hogy a növendék valamiképpen megismerje az Isten felé vezető utakat, vagy a keresztény feleletet az élet fontosabb kérdéseire. Az iskolai keret nem adja meg neki a keresztény közösséget, sem nem biztosítja a keresztény életforma konkrét lehetőségét. Ezért említi a színódus első helyen mint az iskolai vallás-oktatás célját: „a vallásoktatásnak a vallásra és a hitre vonatkozó felelős gondolkodásra és magatartásra kell képesítenie” (uo. 96. o., 2.5.1.). Főleg kisebb helyeken ez a vallásoktatás teljes katekézist is jelent, azaz eléri a II. Vatikáni Zsinattól a katekézisnek kitűzött célt: „hogy az emberekben az ismeret által megvilágított hit élő, tudatos és tevékeny legyen” (CD 14). De mivel mindig több és több helyen érezhető ennek hiánya, fokozottabb szerephez jut az egyházközségi katekézis és az ún. felnőtt katekézis.

Nem könnyű egyértelműen meghatározni, mit értenek a német szerzők egyházközségi katekézisen. Legtöbbször megelégszenek avval, hogy felsorolják azokat a feladatokat, amelyeket a mai iskolai hitoktatás nem tud megvalósítani, s így másnak, a hívók közösségének kell pótolni. Elsősorban a szentségi és imaéletbe való bevezetés, az ebben való fejlődés lenne a tárgya. Több helyen már nem az iskolai hitoktató készíti elő a gyerekeket az első áldozásra, hanem maguk a szülők és egyházközségi vezetők. Természetesen a pap irányítása alatt. Hasonlóképpen járnak el a bérmálási előkészületnél. — Mások tovább mennek. Még akkor is sürgetik a szentség felvételét megelőző katekézis egyházközségi jellegét, ha lenne megfelelő hitoktatás. Lényegesnek találják, hogy ezeknél a gyermek lelkét oly mélyen befolyásoló lépéseknél érezze és lássa, hogy Krisztussal a közösségen keresztül, annak keretében és együttesében találkozik. Nem ez táplálja-e az új keresztény hitét, akár gyermek, akár felnőtt? Ide kell begyökereznie, innét szívja későbbi táplálékát. S hogy ezt megéleje, ahhoz nem elég csak a hitoktató egyéni fáradozása, sem a szülők esetleges részvétele; az egyházközséggel kell érintkezésbe lépnie, annak kell befogadnia őt, vele együtt örülnie, lépéseit támogatnia. — E felfogás következetes megvalósítása az egész közösség megújulásához, s ennek következtében még átfogóbb közösségi katekéziszfoglalomhoz vezet: „Az egyházközségi katekézis közelről megismertet keresztény mivoltunk minden lehetőségével. Feltárja az egyházközségben megélt és megtapasztalt hit birodalmának kapuját. A tervszerű életvitelben és tanulmányi folyamatban az egyházközséget úgy tapasztaljuk meg, mint hívó, ünneplő, szerető és missziós közösséget” — mondja J. Müller, a bécsi egyetem tanára és a kérdés egyik fő értelmezője (Gemeindekatechese. Prospektiven zu einer pastoralen Konzept. Mainz 1976).

Ez a felfogás szükségképpen magával hozta a felnőttek hitbeli fejlődésének kérdését is. A szentbeszéd főcélja tulajdonképpen mindig ez volt, s ezen az úton felnőttek is kaptak katekézist. De a pluralista társadalom, az egyházban érezhető változások kifejezetten is fölkeltették az igényt a felnőttek részéről a hit mélyebb és rendszeresebb megismerésére. Az Egyház maga is érezte ennek fontosságát, s ezért sürgeti az új szentségi liturgiában az igehirdetést. Az

írott katekézisek közül legismertebb az ún. holland katekizmus. Milyen lelki szükségletet elégít ki világszerte az ilyen fajta kiadvány, azt mutatja, hogy 1965 (megjelenési éve) és 1975 között már 14 nyelven adták ki, s új nyelvekre való fordítása is folyamatban van. — Más felépítésű, de ugyanazt a célt akarja szolgálni az 1976-ban angolból fordított „Ein katholischer Katechismus“ (Kösel), továbbá Exeler, Emeis, Kalteyer és Dreher művei, hogy csak a legismertebbeket említsük a német nyelvterületről. De sokaknak — főként Dél-Amerikában, ahol a lakosság fele még analfabéta — az írott igehirdetés nehézkes vagy hozzáférhetetlen. Azért a francia példát követve Dél-Amerikában az egyházi törvényektől előírt jegyesoktatásnak és keresztségi előkészítésnek adnak új formát. Igen sok egyházmegyében a házassági előkészülethez három, a keresztségihez pedig legalább két megbeszélést ill. oktatást írnak elő. De maga a hangsúly is eltolódott. A házassági akadályok megvizsgálásán túl mindenekelelt katekizist kapnak a jegyesek. Így próbálják náluk pótolni, amire gyermekkorukban nem volt alkalmuk. Központi helyet foglal tehát el az egyházi életbe való tudatosabb bevezetés. A házasság szentségi jellegének értelmezésénél — amire az egyik megbeszélést fordítani kell — ez természetesen adódik. A keresztségi előkészítésre pedig íme egy kis példa Rio de Janeiro egyik legnagyobb plébániájáról: Az első oktatásra a hét kitűzött napján közösen jelennek meg a plébániateremben mindazok a szülők és keresztszülők, akik keresztelest kértek. A plébánoson kívül részt vesz két, de legalább egy házaspár is az egyházközségből. Jórészt ők vezetik ezt a megbeszélést; így kívánják szemléltetni, hogy az egyház, mint élő közösség, hívek és papok közössége. A második megbeszélés tárgya azután a keresztség szentségének részletesebb — dogmatikai és liturgiai — kifejtése. Egy körkérdés alapján ui. megállapították, hogy a Rio de Janeiro-i katolikusoknak csak kb. 30 %-a tartja fontosnak, hogy a keresztség által az egyházba kapcsolódunk be. 50 % pedig pusztán valami Istentől kapott vagy megszerzendő védelemre gondol, amikor gyermekét megkeresztelteti.

A felnőttek katekézise ma már sok helyen éppen olyan fontos szerepet tölt be, mint a gyermekkatekézis. Az 1971-es római kateketikai kongresszus is az előbbi hangsúlyozta. Nem abban az értelemben, mintha a kettőt fel kellene cserélni. Dél-Amerika a legjobb példa arra, hogy erről szó sincs. Csak azt akarják kiemelni, hogy amíg a gyermekkatekézisben már van bizonyos gyakorlatunk, s itt többé-kevésbé érezzük problémáikat (mint a német példa is ékesen bizonyítja), addig a felnőtt katekézisére fel kell ocsúdni, ott még vár ránk a módszerek kiépítése. Ebből a szempontból Dél-Amerika kétségtelenül érdekes tapasztalatokkal szolgálhat. Egyrészt csaknem az egész földrész katolikus. Másrészt nincs sok tradíciója, megkötött formája — még az egyházi élet terén sem. Sokkal könnyebb új lehetőségeket keresni, mint pl. Ausztriában. Ugyanakkor a nép természetes szaporodása új lehetőségek kipróbálását követeli. Braziliában pl. ez évi 3 millió körül van. Azaz nem egészen négyévenként Magyarország egész lakosságának megfelelő hívő számára kell új pasztorációs

lehetőségeket, s főként új kateketikai lehetőségeket biztosítani. Hogy képesek erre, amikor a papok száma viszonylag igen kevésbé növekszik?

Igy elérkeztünk egy olyan ponthoz, ahol a német nyelvterületek és a latin népek katekézise nagy különbséget mutat. Vessünk először egy pillantást az osztrák helyzetre. 1976-ban Ausztriában kb. 8000 katekéta dolgozott. Ezeknek valamivel több mint a fele nem pap. A kettő aránya tartományok szerint változik. Viszonylag legtöbb pap hitoktató működik a gurki egyházmegyében, legkevesebb (1 : 3) Bécsben. De minden hitoktátónak teológiai karon vagy pedagógiai főiskolán kell képesítést szereznie. Ez az egyik oka annak, miért volt 1976-ban a bécsi egyetem kb. 1000 teológiai hallgatója között 85 % világi. Ezek fele ugyan ún. kombinált programot követ, vagyis egyéb szaktól is akár képesítést szerezni, de mindenesetre készül arra, hogy hitoktatást (is) vállalhasson. Ezért képesítése nem lehet alacsonyabb szintű, mint a többi szaktanáré. — Vessük össze evvel a francia helyzetet. Mivel Franciaországnak kb. hétszer annyi lakosa van, mint Ausztriának, s a katolikusok számaránya is hasonló, kb. 60 000 katekétára számíthatnánk. Msgr. Orchamp angers-i püspök szinódus alatti konferenciájából tudjuk, hogy számuk több mint 150 000 (valószínűleg a nem „főfoglalkozású” pap hitoktatók nélkül!). A különbség egyik oka az, hogy Franciaországban nem kell főiskolai végzettség. A katekéták képzésére sok gondot fordítanak. Csak Párizsban 700 végzett 1976-ban továbbképző kurzust. De a tanfolyamokat az egyházmegyéék szervezik, amint a munkahelyet is ők jelölik ki. A katekéták sok esetben nem is számíthatnak fizetésre, mint német vagy osztrák kollégáik. — Ha tovább megyünk Dél-Amerikába, a kép még jobban kitérül. A nagyobb városokban vannak kifejezett, európai szintűnek tekinthető kateketikai kurzusok. Rio de Janeiro-ban jelenleg öt ilyen működik. Legtöbb egyházmegyének azonban nincs lehetősége ilyet szervezni. Azoknak a tanítóképzős hallgatóknak adnak bizonyos kiegészítő képzést, akik készek hitoktatást is vállalni az iskolában. A lakosság 50 % analfabétája azonban nyíltan mutatja, hogy nem egy vidéken még iskola és tanító sincs. Itt az írni-olvasni tudók közül hívják meg egy kurzusra azokat, akik a katekézisben közre akarnak működni. Bizony néha ez a kiképzés csak néhány napig tart. Sokszor pedig egyszerűen fölkérik azt, akinek van valamelyes hittani ismerete. Így segített mellettem is egy éven keresztül egy katolikus iskola felsős gimnazistája. A várostól eléggé kieső, gyéren lakott vidékre mentünk havonta egyszer. Amíg én a felnőttekkel foglalkoztam (gyónásra, házasságra való előkészítés, keresztelés), addig ő a gyerekeknek magyarázta nagy lelkesedéssel a hitet. Nem kell tehát csodálkozni, ha csak a már említett Minas Gerais tartomány egy érseksége 10 000 katekétát említ területén, akik közül csak kb. 4000 tanítónő.

Nem jelenthet veszélyt az ilyen kevésbé képzett katekéta működése? Nem használhat akaratlanul is kevésbé szabatos kifejezéseket, hisz maga is alig egy fejjel van a többiek előtt? Ennek elkerülésére törekszenek Dél-Amerikában is a katekéták továbbképzésére, hitbéli ismereteik fejlesztésére. Mindenesetre

rámutat egy fejlődő közösség törekvésére, hogy Krisztus ismeretét vigye — lehetősége szerint — az embereknek. Érzik, tudatossá akarják tenni, hogy minden megkeresztelt a „királyi papsághoz” tartozik, s így az Egyház minden tagjának sugároznia kell a Krisztustól kapott örömhírt. Európa országaiban természetesen más a helyzet. De itt sem kevésbé érvényes, hogy a gyermekek első katekétái a szülők. Itt sem kevésbé fontos az egyházközség szerepe. Mindenesetre tanulságos, hogyan próbál az Egyház megbirkózni a katekézis feladatával a föld különböző részein.

Lelöczky Gyula

A HITOKTATÁS HELYZETE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

„Jöjjön, atya, nézze meg maga is” — ezzel fogadnak az Egyházmegyei Hitoktatási Iroda második emeleti helyiségében. Az Iroda mind a hat — két apáca és négy világi — alkalmazottja egy munkába merült szerelő körül áll. Odamegyek s látom, hogy a szerelő magnószerű készüléken dolgozik. „Most érkezett”, mondja Helen nővér, „videoszalagos magnó. Csak ráteszünk egy szalagot, hozzákapcsoljuk a tévékészülékhez, és a legjobb előadókat láthatjuk, hallhatjuk. A magnó könnyű, vihetjük magunkkal a plébániákra.” A szerelő végez, a képernyőn Bernhard Häring alakja jelenik meg, és a keresztény lelkiismeret szabadságáról kezd beszélni. Még néhány percig tart az izgalom, majd Lois nővér, az Iroda feje, a szobájába tessékel és kérdéseimre kezd válaszolni. Ebből a beszélgetésből származik az alábbi cikk javarésze. A cikk az országos helyzetet próbálja bemutatni, de emellett — mint „cseppben a tengert” — a dalasi egyházmegye életéből vett adatokkal, jellemző példákkal illusztrálja ezt a helyzetképet.

* * *

Az Egyesült Államok egyházi életének az 1884-ben megtartott III. Teljes Baltimore-i Zsinat adta meg jellegzetes, sok szempontból egyedülálló formáját. Ekkor öltött formát és vált előírássá az az ideál is, hogy minden katolikus gyermeknek katolikus plébániai elemi iskolába kell járnia. Iskolák ezreit építették fel plébániatemplomok mellett, és az apácák túlnyomó többségének ettől fogva az ezekben az iskolákban való tanítás lett az életfeladata. Az iskolák fejlődésük csúcspontját az 1963/64-es tanévben érték el: mintegy 11 000 iskolában 76 000 apáca és 38 000 világi tanerő 4.5 millió diákot tanított. Főként finanszírozási nehézségek következtében az utóbbi 15 év során sok iskola becsukta kapuit; 1972-re az iskolák száma 9000-re, a diákok száma 3 millióra csökkent. Úgy tűnik, hogy a számok ezen a szinten megállapodtak, nem mutatnak további lényeges változást. Az elemik mellett természetesen igen sok katolikus kö-